

Tölgy Péter István: A szabadiskolákért.

»Nincs más módja annak, hogy intézmények változzanak meg, ne pedig emberek és osztályok cseréljenek szerepet, – mint az ember megváltoztatása, az egyéni nevelés. És az egyéni nevelés nemcsak az ember, hanem az intézmények pszichológiai befolyását is jelenti. Kölcsönhatás ez: embereket megváltoztatni, – hogy intézmények teremjenek, intézményeket teremteni, – hogy az emberek megváltozzanak,« – írja S i s a Miklós a S z a b a d gondolat júniusi számában. Valóban le kell már számolnunk azzal a végzetes tévedéssel, amely a társadalmi reformért való harcokat tartja a progresszívek e g y e d ü l i feladatának és szemet huny azok előtt a tények előtt, amelyek arra mutatnak, hogy ha a változott intézmények nem varázsolnak új embereket a régiek helyébe, akkor a változott intézmények mellett a változatlan embereket, épp úgy igájában tarthatja a változatlan embereknek egy másik csoportja.

A helyesebb társadalmi rendért folyó harcokban megfeledeztek az emberről! Óriási szakszervezetekbe tömörítették Németországi munkásait, gondolván, hogy nemzetközi szocialistákká lettek abban a pillanatban, amint a szákszervezetbe beléptek. Még azok közül is, kik nem látták ilyen könnyűnek a dolgot, sokan voltak arról meggyőződve, hogy szocialistákká lesznek idővel a szákszervezetek tagjai, környezetük hatása alatt. Arra azonban már sokkal kevesebb gondjuk volt, hogy olyan környezetet is teremtsenek, amely ezt a hatást előidézi. A háborúnak egy nagyon senek, amely elég volt ahhoz, hogy nacionalizmust csináljon

a nemzetköziségből és militarizmust a szocializmusból. Pedig nem a nemzetköziség vált nacionalizmussá). A nemzetköziség csak valahol a lelkek legfelsőbb rétegeiben székelt, hogy mennél könnyebben kilehessen röpiteni onnan. A nacionalizmus pedig, – úgy látszik – mélyebben gyökerezett az emberek lelkében. Az »állam«, a »parlament« a jellemzője ennek a szó legszorosabb értelmében vett e m b e r t e l e n kornak, melynek emberek helyett az állam gépalkatrészei a szülöttjei. És ugyancsak kevesen törődtek a társadalomjavítás nagy munkája közben a társadalom tagjaival. A »Nyomor«-t »akarták« gyógyítani a parlamentek törvényei – és nem a nyomorgókat. Bűnös ember volt a progresszívek szemében az, aki pénzt adott a koldusnak. »A nagy munkára fordítsuk minden energiánkat! Teremtsünk helyesebb vagyoneeloszlódást és nem lesznek koldusok«, – mondták, s a szegény koldus, ki várta a helyesebb vagyoneelosztódásra vezető törvényeket, a nagy várakozás közben – éhen halt az uccán. Pedig jó helyen járták: a vagyonnak helyesebb elosztódását kell megteremteni, hogy a nyomor megszűnjék. De szabad-e a »jövendő boldogsága« nevében nyugodt lelkiismerettel végignéznünk, mint vesznek éhen ezrével az emberek, míg mi lelkesen harcolunk a jobb intézményekért?! Nem! – nem a jótékonyságot dicsőítjük, melynek leple alatt a mai áldatlan állapotokat akarják konszenziálni, amely arra jó, hogy alázatossá a l a c s o n y í t s a az embert és a vágyak pillanatnyi kielégésével tömje be az evés helyett (és ennivaló hiányában) már-már lázadozásra nyíló száját. Hanem szerves összefüggésben látjuk a két dolgot: meg kell szüntetnünk a baj okait és feltételeit, ez alatt azonban nem szabad megfélemlenünk azokról, akik momentán viselik annak a bajnak súlyát, amelyen segíteni akarunk. A »Betegség« ellen hoztak törvényt (vagy még azt sem hozták!) és nem a betegséget gyógyították. A f e g y v e r k e z é s t akarták csak megszüntetni és nem a löni hajlandó embert próbálták a gyilkosság ellenségévé tenni. Mindig »en gros«-ban dolgoztak az egész társadalomért és waggonszámra ígértek (és csak ígérték!) a mindent jobbra tevő berendezkedéseket.

Vajjon nem jutott-e eszükbe, hogy a mai társadalom némi-képpen hű képét adja tagjainak. Hogy a társadalom azért hibás, mert az emberek hibásak; hogy fegyverek azért vámnak, mert az emberek oly készségesen gyártják azokat; hogy háború azért van, mert az emberek hajlandók (nem akarom azt mondani szeretnek) háborúskodni, hogy a nemzeti gyűlölködés

azért van, mert az emberek hajlamosak a gyűlölködéssre. Mindezt felfoghatjuk kétféleképpen.

1. Pesszimiztikusan: ezek a hibák az emberrel születnék és gyógyíthatatlanok. Mi nem tehetünk ellenük semmit! Ámde akkor a társadalmi reformok is hiába valók, mert az, emberek továbbra is megmaradnak régi hibáikban.

2. Felfogható optimisztikusan: hogy ezek nem az ember természetében gyökerező hibák, hanem belénevelt előítéletek, dogmák, tévhittek. Ez a felfogás bizonyára nagyon is optimisztikus, mert hiszen minden embernek vannak úgy jó, mint rossz oldalai. És épp az a mai nevelés legnagyobb bűne, hogy a rosszat, a hibásat fejleszti az emberben, a jót pedig elnyomja. Ezek a hibák tehát leronthatók az emberek helyesebb nevelésével. Már pedig akkor nem szabad megelégednünk a társadalmat javító reformokkal, hanem javítanunk kell az embert is – nevelésével.

Igen, de – mondják egynémelyek, – ehhez is társadalmi reform szükséges. Mert ugyan hogy érnők el a közoktatás reformálását, ha nem a törvényhozás szervei útján?

Mi azt is helyesnek, sőt szükségesnek tartjuk, ha a közoktatás reformálásáért harcolnak azok, akiket tehetségük erre predesztinál. Elvégre is a parlament tagjai tényleg értenek mindenhez, a zsákszövőtelepek állami kezelésbevitelétől, a szifilisz leküzdésének módjáig, igaz, hogy ez kelti fel abbéli gyanúkat, hogy jó néhány évszázadot venne igény be, míg egy ilyen reformot ott olyan értelemben vinnének dűlőre, ahogy azt a haladás megkívánja, – ha egyáltalában lehetséges ott azt ilyen értelemben dűlőre vinni. (Mert ehhez természetesen még előbb magát a parlamentet is meg kellene reformálni! Nálunk pedig már ezért magáért verekszenek vagy harminc-negyven éve, és fognak még verekedni isten tudja meddig! Ugyan mikor kerülne hát sor a szegény közoktatásra!)

Törekedni kell tehát a közoktatás reformálására; de mi történjék addig, amíg ez a reform megszületik? Hagyjuk-e addig továbbra is barbárokká és hadigépeikké nevelni azt a néhány generációt?

Nem! Mi azt mondjuk, hogy sem mi sem mentesítheti a progresszió híveit attól a nagy feladattól, amely rájuk a nevelés körül hárul.

Úgy a mai állapotokat konzerválni akaróknak, mint a visszafelé haladás híveinek, mint pedig számos olyan tanár-

ták, ki a maga számára jobb vagyoni viszonyokat szeretne teremteni, megvannak a maguk iskolái. Vannak iskolái az államnak, a községeknek, a legtöbb bevett vagy elismert felekezet egyháznak és magánosoknak. A progresszívek egyedüli iskolája a T á r s a d a l o m t u d o m á n y o k S z a b a d I s k o l á j a lenne, amely azonban nagyon csekély működést fejt ki és látogatása már bizonyos fokú tudományos felkészültséget kíván. A tudományokban járatlan érdeklődők számára a Szabad Iskola semmit sem¹ nyújt, mert nem tart olyan jellegű bevezető előadásokat, amelyek alkalmas alapul szolgálhatnának kezdők számára. Azt a munkát, amit a Galilei Kör végzett fennállásáig-, annak felosztása-éa senki sem végzi. A progresszió szegényére, nem akadt olyan társaság, amely a Galilei Körnek ezt az igen fontos munkáját önként magára vállalta vonal! De ha feltételezzük, hogy volna egy olyan iskola, amely útmutatást adna a szociológiában és határkérdéseiben azoknak, akik ezzel komolyan foglalkozni akarnak, ez is csak¹ egy kis részlete volna annak a munkának”, amely az embereket valóban a haladás hívévé, a dogmák és előítéletek ellenségeivé neveli, békeszeretőkké teszi.

Nagyon fontosak ezek a magasabb fokú iskolák, de nem a legfontosabbak és nem a célnak legmegfelelőbbek, mert csak érett korú emberekre szorítkoznak, ezeket pedig már igen nehéz megfosztani a n i előítéleteiktől. Nehéz, mert meg kell fosztani őket. Fiatalabb korban és alsóbb oktatásnál kell tehát kezdeni a nevelést.¹ A gyermeket nem megfosztani kell előítéleteitől, hanem úgy kell nevelni, hogy ne l e g y e n e k előítéletei.

In concreto: szükségesnek tartjuk, olyan mindenki számára könnyen hozzáférhető szabad iskolák felállítását, melyek a nevelés munkáját – mint egykor a B a t t h y á n y bögötei iskolája és Ferrer spanyolországi szabadiskolái – a gyermekek nevelésén kezdi. Új nevelési elveken felépülő, új szellemmel, új tantárgyakkal, új tankönyvekkel dolgozó iskolák legyenek ezek, amelyek tényleg – mint mondani szokták, – az é l e t r e nevelik az embereket, és nem a – h a l á l r a. Amelyekben nem »emberanyag«-nak adják be a »tananyag«-ot, hanem embercsemetéket nevelnek emberekké.

¹ Hallottam, hogy Budán működik „Új Iskola” néven egy modern iskola. Arról azonban nem tudok közelebbi adatokat, milyen irányú az, milyenek a nevelési elvei és könnyen hozzáférhető-e? Ez utóbbi már csak azért sem valószínű, mert egy iskolában, ahol intenzíven akarnak foglalkozni minden egyes gyerekkel, – ami pedig előfeltétele egy jó iskolának – kénytelenek mennél jobban korlátozni a felvehető gyermekek számát. Különben éppen ezért van szükség mennél több iskolára! (T. P. I.)

Ezt megelőzően szükségesnek tartjuk széleskörű megvitatását azoknak az elveknek, amelyekre ezek az újfajta iskolák felépül-
nének és a tantervek részletes kidolgozását. Nem olyan vitát gondolunk, amely, megvitatván tárgyát, besorakozik a szép és érde-
kes viták sorába, hanem amely témájának gyakorlati kivitelét is
megtárgyalja és amelyet a felmerült ideák és megbeszélte tervek
megvalósítása követ.

Más konkrétumokat ma nem tudunk¹ mondani, nem is mond-
hatunk, hiszen ezeknek megbeszélése lenne éppen a vita tárgya.
Nem fogunk azonban belenyugodni a kérdésnek bármi formában
történő elaltatásába. Vissza fogunk térni rá legközelebb is,
azután is, abban a meggyőződésben, hogy nem egyedül a tár-
sadalom civilizatórius fejlődése, hanem ezzel együtt az em-
berek kulturális, belső, nemesebb fejlődése lesz az, amely
az emberiséget mai barbárságából a kultúra felé vezeti.

Szabó Ervin szavával végezzük¹:

»... nem a törvények és szabályok a legfontosabbak. Ezek
is kellenék, másfélék, jobbak, becsületesebbek kétségtelenül. De
– mint az angol mondja: *not measures: men* – elsősorban
emberek kellenek, más, jobb, tökéletesebb emberek. A szel-
lem a fontos! Nyissák meg *lelküket* az emberiség régi ideáljainak:
a humanizmus, a szabadság, a méltányosság eszméinek, zárják ki
egyéni életükből is az erőszak, a kiváltságok, a türelmetlenség
szellemét és meglássak, megtaláljuk az utat, amely az igazságé,
amely elvezet a békés és erős, a szellemünket szabadjára eresztő
élethez.«¹

¹ Szabó Ervin: Imperializmus és tartós béke, (Előadás a Galilei körben).
Budapest, 1918. Pallas. 95 l.